

Suha Mermerci ile Mehmet Mermerci ve Liberalizm Üstüne

Dergimiz Editörü Melih Yürüşen'in Suha Mermerci ile Yaptığı Söyleşi

Yürüşen: Sayın Mermerci, *Liberal Düşünce* dergisinin başlıca amaçlarından biri Türkiye'de liberalizmi gerek teorik, gerekse pratik boyutlarıyla kavramış, onun serpilip gelişmesi için kendi alanlarında gerçekten katkıda bulunmuş insanlarımızı tanıtmak ve böylece liberalizmin bu topraklardaki tarihinin doğru bilinmesine ve yazılmasına yardımcı olmak. Bu, aynı zamanda, bizim için sorumluluğundan kaçınamayacağımız onurlu bir görev.

İşte, kendisini 1992 yılında kaybettiğimiz rahmetli ağabeyiniz işadamı Mehmet Ata Mermerci, sıkıntılarını çok ağır bir şekilde çektiğimiz iktisadi ve siyasi meselelerin çözümünün liberal iktisat ve siyaset politikalarında yattığını altmışlı yıllardan başlayarak kesintisiz otuz yılı aşkın bir süre seslendiren ve tahmin edilenden çok daha fazla etkili olduğunu düşündüğüm bir liberal olarak Türk liberalizminin yakın tarihinde müstesna bir yere sahip.

Rahmetli Mehmet Mermerci'nin yakın tarihimiz içinde, her geçen gün biraz daha fazla kavrayacağımızı ümit ve temenni ettiğim değeri ve önemi, sanıyorum, herşeyden önce, ekonomide devletçi ve korumacı; siyaset ve düşünce alanında kolektivist eğilimlere ve politikalara sağlam bir liberal perspektiften hareket ederek son derece ikna edici bir şekilde karşı çıkmasında bulunabilir. Üstelik Onun bunu, söz-

konusu eğilimlerin, özellikle de sosyalistlerin bir çeşit entellektüel hegemonya kurdukları bir dönemde yapması apayrı bir anlam taşımaktadır. Bu yönüyle de rahmetli Mermerci, yükselineceğinden emin olduğu ilkelerin ve değerlerin yakın tarihimizdeki öncülerinden ve habercilerindendir. Nitekim piyasa ekonomisinin kendi doğal süreçleri içinde işlemesi için ısrarla üzerinde durduğu ve eksik bir biçimde uygulamaya geçirilmeleri bile Türk ekonomisinde büyük bir dönüşüm yaratan bazı kararların alınmasında rahmetli Özal'a daha yetmişli aktarmaya başladığı görüşleri sebebiyle önemli bir etkisi olduğunu düşünmek hiç de abartılı bir çıkarsama olmaz. Bununla birlikte, rahmetli Mehmet Mermerci'nin bırakın siyasetçileri ve entellektüelleri, içinden çıktığı iş dünyasında bile yeterince, yani hak ettiği ölçüde takdir edilmediğini kanaatini beslememiz için yeterli ölçüde sebep var. Gerek söyleşimizin, gerekse diğer yazıların sanırım bir amacı da zaten bu: bir hakkı teslim etmek, bir borcu ödemek; biraz gecikerek de olsa.

İşte bu çerçevede lütfen bize rahmetli ağabeyinizi, örneğin onu hakim devletçi kolektivist zihniyete karşı çıkmaya götüren faktörlere ve onun değerinin olması gerektiği ölçüde anlaşılmasının nedenlerine de temas ederek anlatır mısınız?

Mermerci: Sözüme önce rahmetli ağabeyimin nasıl bir ortamın içine doğduğunu anlatarak başlamak istiyorum. Efendim rahmetli babam işadamı diyemeyiz de tüccardı. Şimdi ikisi arasında ne fark var diyeceksiniz. Bu ikisi birbirinden ayrı meslekler. İşadamı bir kombinon getiren, yeni yeni şeyler yaratan bir kimse. Mesela bir işadamı bir projeyi hayata geçirmek için seni çağırır, şu kimseyi ortak yapar, şuradan kredi alır, bunu bağlar falan. Babam öyle değildi. Tüccardı. Babası da tüccardı, varlıklı bir kimseydi. Bunu babamın yirmi yaşındayken iş kurmak için babasından para istemesinden, dedemin de sekiz yüz altın göndermesinden anlıyoruz. Demek istediğim şu ki, hepimiz gibi rahmetli ağabeyim de varlıklı bir çevrenin, bir iş çevresinin içinde doğmuştu.

Ancak Mehmet Mermerci esasında ne tüccar ne de işadamıydı yaradılışı itibarıyla sadece. Ben de öyle değilim. Hasbelkader babamız ticaretle, işle meşgul olduğu için biz de işle meşgul olduk. Aslında Mehmet Ata Mermerci herşeyden önce bir matematik kafasına sahipti; matematikçiydi. Ayrıca sorunlar üzerine derinlemesine düşünme, onları derinlemesine ele alma kabiliyeti de çok yüksekti. Bu yüzden zaman zaman sormuşumdur kendime "Acaba akademisyen olsaydı daha mutlu mu olurdu?" diye. Belki olurdu. Ama dediğim gibi şartlarımız bizi belli bir yöne sevk etmişti. Kaldı ki, rahmetli ağabeyim sözünü ettiğim kabiliyetlerini işadamlığına aksettirmişti. Çünkü hırslı bir insandı. Burada hırsı, takdir edersiniz ki, birşeylere sahip olmayı çok güçlü bir şekilde istediği anlamında kullanmıyorum; bir fikri cesurca takip etme gücünü istikrarlı bir şekilde göstermesi manasında kullanıyorum. Tabii Onu böyle yapmaya Türkiye'nin ahvali de mecbur etmişti. Mesela rahmetli Adnan Menderes'in başına gelen felaketin ekonomiyle ilgili boyutlarını çok iyi tahlil ederdi. Açık ekonomiye veya başka bir tabirle ekonomik serbestiyete geçmiş olsaydık bu felaketi ve ıstırabını yoğun bir şekilde çektiğimiz takip e-

den diğer felaketleri pekala yaşamak mecburiyetinde kalmayabileceğimizi düşünürdü. Bu sebeple açık ekonomiye piyasa ekonomisine geçmemizi önleyen engeller üzerinde ısrarla dururdu.

Yürüşen: *Türk Parasının Kıymeti Koruma Kanunu'nun kaldırılması için yetkili makamlarda bulunanları sürekli uyarması gibi?..*

Mermerci: Evet. Mektuplarının büyük bir kısmında iktisadi gelişmemizin önünü tıkadığı için yaşadığımız faciaların en büyük sebeplerinden saydığı bu kanunun niçin kaldırılması gerektiği hususundaki argümanlar üzerinde durmuştur. İlgilileri ve yetkilileri bu konuda sürekli ikaz edip yapılması gereken mantığın emrettiğini ortaya koymaya çalışmıştır.

Bununla birlikte, sizin de işaret ettiğiniz gibi, iş dünyasında bile onu anlayıp destekleyen çok az kimse, neredeyse yok denecek kadar az kimse vardı. Demin işadamlığının apayrı bir yaratıcılık gerektirdiğini söylemiştim. Fakat bu yaratıcılık ancak liberal bir ekonomide sözkonusu olabilir. Eğer bir ülkede bürokrasi çok güçlüyse, yani köprüyü dayı demeden geçmek mümkün değilse, orada işleri bürokrasiyle halletmek, onunla birlikte yürütmek lazımdır. Türkiye de bürokratik bir devlettir; bürokrasi çok güçlüdür bu ülkede. İşte bunun için büyük işadamları Türkiye'de devlete uzun yıllar hiç kafa tutmamışlardır, tutamamışlardır. Ta ki Mehmet Ata Mermerci'ye kadar. Bunun ilk öncüsü Mehmet Ata Mermerci'dir. Ondandır çok sene sonra sesleri çıkmaya başlamıştır, o da ufak tefek. Neden? Çünkü hepsi bir yerde bürokrasinin esiridir. Üstelik bazılarının işleri de devlet yüzünden iyi gitmiştir veya gitmektedir. Bu durumda tabiat kanunlarına bütünüyle ters, bu yüzden de mantığa da aykırı olan adına devletçilik dediğimiz bu bürokratik devlet anlayışına ve onun uygulamalarına neden ve nasıl karşı çıksınlar? Karşı çıksalar, bu, elinde kürdanla devleti düelloya davet etmeye benzemez miydi? Benzerdi.

Diğer bir sebep, bizim Türkiye'de çok büyük işadamı dediğimiz kimselerin kendi ekonomilerinden çok iyi anlasalar da Türkiye'nin ekonomisinden maalesef hiç anlamamalarıydı. İnsan anlayamadığı şeyi nasıl düşünsün? Veya tersi. Böylece yazdığı kitapta başarılı bir iş hayatı için "dürüstlikle çalışmalı" der, "geç evlenmemeli, düzgün olmalı, gece hayatından kaçınmalı, prensip sahibi olmalı". Doğrudur bunlar; ancak, ne var ki, genel bir ders kitabında yer alabilecek tavsiyeleri andırırlar ve yazarının Türkiye'nin ekonomisinden anladığına dair bir ipucu vermezler. Kısaca bu kimseler Türkiye'nin ekonomisini anlayabilecek kimseler değillerdi. Niye değillerdi? Düşünmemiş ki hiç, anlasın. Bir şeyi anlamak için insanın düşünmesi lazım. Sizin dışınız ağrıyorsa onunla meşgul olursunuz; başka şey düşünmezsiniz.

Mehmet Mermerci işte Türkiye'nin ekonomisini bu şekilde düşünüyordu. Neden ağrıyor, nasıl tedavi edebiliriz? Öylesine istekli, öylesine güçlü. Açık ekonominin önündeki engelleri yırtıp çıkmak isteyen bir kimseydi O. Fakat bu tavrı kimi endişeler yaratıyordu. "Aman dalgalandırma" diyorlardı. Babam da öyle diyordu. Zaman zaman ben bile demişimdir "dalgalandırma" diye. Bir kimseye "dalgalandırma" diyen bir insanın, artık o kimsenin seslendirdiği fikirleri de benimsemesine lüzum yoktur. Bu öyle bir şeydir. Anlatabiliyor muyum? O da böyle tepkiler karşısında ara sıra "keşke söylemeseydim" derdi; ama tabii ki söylemeye de devam ederdi. Şu sızlayan dış var ya, hep hatırlatırdı kendini ona. Nitekim sonra ne oldu? Zaman Onu haklı çıkardı, doğruladı.

Bütün bunlardan sonra, size en yakını olarak söyleyeyim ki, Mehmet Ata Mermerci kendini feda etmiştir. Kendisi vatanını seven bir insandı; yoksa bunca gayret harcamaz, alır parayı bilmem nerde yerd. Tabii onun bütün uğraşlarının boşa gittiğini, etkili olmadığını söylemek de mümkün değil. Mektupları önceleri resmi yerlerde pek etkili olmadıysa da, zaman

içinde etkisini hafif hafif göstermeye başladı. Bakın size bir noktayı belirteyim. Rahmetli Mehmet A. Mermerci olmasaydı Özal o fikirlerde olmazdı. Rahmetli Özal Ondan cesaret aldı. Gerçi ben Özal'la hiç görüşmedim ama Özal'ın Sabancı'da çalışırken ve Bülent Ulusu hükümeti'nde bakan olduğu sıralar Mehmet Ata Mermerci'yi sık sık aradığını çok iyi biliyorum. Buna bizzat şahit de oldum. O, rahmetli Özal'ın bazı konulardaki tereddütlerini gidermek için çabalıyordu. Kısaca, onun belirli bir fikri zemine dayanan gayretleri belli ölçüler içerisinde kalsa dahi etkili olmuş, ilk meyvelerini vermiştir diyebiliriz.

Yürüşen: *Rahmetli Mehmet Mermerci altmışların sonlarından vefatına kadar çeşitli kesimlerden etkili olabilecek kimselere yazdığı yüzlerce mektupta liberal bir ekonominin, liberal ilkelere dayanan siyasi yapılanmanın, sözün kısası liberal bir devletin tesis edilmesi doğrultusundaki fikirlerini ve bu fikirlere hayatiyet kazanacağı pratiğe yönelik bir dizi önerisini vurucu ve özlü bir şekilde belirtmişti. Mektuplarını ve bir bütün olarak iş hayatını değerlendirdiğimizde ulaşacağımız sonuç, Mehmet Ata Mermerci'nin son derece tutarlı ve fikirlerini hayatına aksettirmiş aktif bir liberal olduğudur. Siz, kendinizin rahmetli ağabeyinizin tam bir fikir arkadaşı olduğunuzu, onunla bütün temel konularda aynı görüşleri paylaştığınızı belirtiyorsunuz. Bu demek oluyor ki siz de bir liberalsiniz. Bu fikir arkadaşlığı bağlamında liberal bir toplumun ve devletin en önemli özelliğinin ne olduğunu düşünüyorsunuz?*

Mermerci: Bu konuyu rahmetli ağabeyimle çok konuşurduk. Bu konuşmalarda, sanıyorum, hürriyetin ruhunu tanıyan herkesin katılabileceği bir kriter de bulmuştuk. Efendim liberal bir devlet, vatandaşlarının asla kaçmak istemeyecekleri, kaçmayı akıllarında bile geçirmek gereğini duymayacakları bir devlettir.

Bunun niye böyle olduğunu anlamak için insanları bir ülkeden kaçmaya sürükleyen se-

beplere ve insanların hangi ülkelere kaçmayı tercih ettiklerine bakmak yeterli. Yani konuyu doğru kavramak için elimizde objektif bir kriter var gibi geliyor bana: kendisinden kaçılan devletle yeni bir hayat kurmak için kendisine kaçılan devlet arasındaki farklılıklar bize liberal devletin karakteristik özelliklerini verir. İsterseniz biraz açayım. İnsanlar ne tür ülkelere kaçmak isterler; hangi ülkelere gitmek isterler bir düşünelim. İnsanlar bürokrasisi küçük ve iyi işleyen, adalet mekanizmaları hızlı ve doğru iş gören ülkelere gitmek, oralarda yerleşip kök salmak isterler. Böyle ülkelerde devlet ne balon gibi büyüktür; ne de büyüme eğilimlidir.

Somut örnek mi istiyorsunuz. İşte ABD ve İsviçre. Dikkat buyursanız her iki ülke de dinleri, mezhepleri, etnik kökenleri ve dilleri bakımından önemli farklılıklar gösteren vatandaşlardan müteşekkil devletlerdir. Ancak bütün bu farklılıklara rağmen bu ülkelerin vatandaşları devletleri ile övünür, her fırsatta ülkesinin bayrağını balkonundan, penceresinden dalgalandırır.

Yürüşen: *Rahmetli Mermerci'nin üzerinde çok durduğu anlamlı bir örnek.*

Mermerci : Evet, O bu örneğin üstünde haklı olarak sık sık dururdu. Çünkü efendim, bu ülkelerin vatandaşları haksızlığa uğradıkları duygusu içinde yaşamıyorlar. Kimse birbirini rahatsız etmiyor, herkes birbirini rahat bırakıyor. Emniyet mekanizması ve adalet sistemi onlara güven veriyor. Kendilerini güvenlikte hissediyorlar, ki güvenlik insanların belki de en temel ihtiyacı. Sonuç olarak, bu ülkelerin insanları yersiz korkulara kapılmıyorlar. Korkmayan ve kendini güvenlikte hisseden insan, ben böylesine rahat yaşadığıma göre başkaları da aynı şekilde yaşamalı diye düşünmeye ve bu şekilde davranmaya çok hazırdır: "Kimseye üç kağıt açmayayım, haksızlık yapmayayım, kendim için istediğim özgürlükleri başkaları için de isteyeyim. Çünkü ancak böyle yaparsam rahat yaşayacağım" fikrini ahlaken içine

sindirmişti. Kaldı ki, O, aksi bir tavır sergilerse sağlam emniyet ve adalet mekanizmasının gerektiği gibi devreye gireceğinin bilgisine de sahiptir.

Şimdi insanların vatanlarında kendilerini hür ve serbest hissetmedikleri zaman niye bu ülkelere kaçıp sığınmak istedikleri iyice anlaşılıyor değil mi efendim. Emniyet ve adalet sağlam bir hukuk düzeni anlayışıyla garanti altına alınmıştır da bu ülkelerde ondan. Bu, hürriyetin de garanti altına alınması demektir. Bu yüzden liberal devletlerde sistemin en sert muhalifleri bile başka ülkelere kaçıp iltica etmeyi düşünmemişlerdir. Ama tersi daima söz konusu olmuştur. Yakın tarih bize bunun misallerini bol miktarda veriyor. Günümüzde de durum değişmemiştir. Otoriter/totaliter devletler vatandaşlarını zorla yahut zaten vatandaşların kaçma imkanına ve gücüne sahip olmalarını nedeniyle ülkelerinde tutuyorlar. Alın Saddam'ın zulmüyle ezilen zavallı Irak insanını. Fırsat ve imkan bulsa kaçmaz mı Irak'tan?...

Bu konuda temas etmek istediğim son bir nokta, liberalizmin insan tabiatına son derece uygun olduğu ve nerede insan tabiatına aykırı uygulama varsa orada liberalizmin yerleşmesine engel olan uygulamaların (rüşvet, nüfuz ticareti, kayırmacılık vb. gibi) yaygın bir şekilde bulunduğu. Ve işaret etmek istediğim bir gerçek: liberalizmi koruyan temel faktör fert, toplum ve devlet arasındaki ilişkilerdeki belli bir disiplin bilincidir. Çünkü bu anlamda disiplin; devlete, kişiye ve ikisinin arasındaki her türlü kuruluşa hakka saygı gösterme bilinci getirir. Bu da liberalizmin öz yapısıdır.

Yürüşen: *Liberal devletin karakteristik özelliğini onun herşeyden önce hukuk devleti oluşunda bulduğunuz anlatılıyor. Bu son derece önemli. Çünkü işadamlarının genellikle liberalizmin iktisadi boyutunu çok fazla vurguladıkları, siyasi boyutunu ise, en hafif deyimle yeterince önemsemedikleri iddia edilir. Gerçi bu görüş giderek çoğalan aksi doğrultudaki örnekler dolayısıyla her geçen gün biraz daha*

az taraftar bulmaktadır. Yine de bu daha az sayıdaki taraftarın bile aslında büyük bir niceliğe tekabül ettiğini söylemek mümkün. Sizin düşünceleriniz sanıyorum bu niceliğin biraz daha aşınıp azalmasına katkıda bulunabilir. Tabii bu arada hemen bir noktanın altını çizmemiz gerekli: Liberalizmin iktisadi boyutunu ısrarla öne çıkaranlar hiç de yanlış bir şey yapıyor değiller. Tam tersine, Türkiye örneğine bakıldığında bunun ne kadar hayati bir önem taşıdığı ortaya çıkmaktadır. Nitekim gerek rahmetli kardeşiniz Mehmet Mermerci, gerekse Siz KİT'lerin özelleştirilmesinden Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu'nun bütünüyle yürürlükten kaldırılmasına kadar iktisadi alanda eksiksiz bir liberalleşmeyi savundunuz. Bu konuyu Türkiye bağlamında pratik çerçeveyi de göz önüne alarak değerlendirir misiniz?

Mermerci: Çok önemli bir soruna parmak bastınız. Çünkü yaşadığımız acı bazı sosyal ve siyasi olayların temelinde merhum kardeşimin benden çok daha teknik bir şekilde temas ettiği gibi iktisaden liberalleşmememiz, bunun önemini ve değerini bir türlü gereğince idrak edemememiz vardı. Rahmetli Mehmet Ata Mermerci düşünce bakımından gayet cesur ve hırslı bir insan olduğu için bunun sebeplerini ve yol açtığı vahim sonuçları sürekli sorgulardı. Mesela Ona göre rahmetli Adnan Menderes'in başına gelen meşum olayda Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu'nun da önemli bir rolü vardı, ki ben de bu konuda merhum kardeşimle aynı şekilde düşünüyorum.

Rahmetli Menderes, son derece yapıcı ve büyük bir vatan aşkıyla yanan bir insandı. Yolların, köprülerin, barajların inşasına bu aşkla girişmişti. Ekonomide serbestleştirmeye de inanıyordu. Fakat ne var ki, önündeki en büyük engel Türk Parasını Koruma Kanunu olduğunun tam anlamıyla farkına varamamıştı. Aşırı suni kur farklarının ekonomiyi iflas ettirmesinin bedeli Demokrat Parti'nin düşürülmesi ve çok değerli devlet adamlarımızın, üç vatan evladının paha biçilmez hayatları olmuştur. Oysa bu suni kur farkları Türk Parasının Kıymetini Ko-

ruma Kanunu'ndan ve ona dayanılarak şekillendirilmiş dönemin kambiyo mevzuatından kaynaklanıyordu. Bunda birbirini besleyen iki faktör sözkonusuydu. Eğer siz TPKKK'dan hareketle her döviz maliyenindir derseniz, kimse dövizini ortada bırakmaz, kaçırrır.

Bu durumun yarattığı tahribatı güçlendiren diğer faktör, Türk ekonomisinde liberasyona gidilmesi idi. Ekonominin gelişimi için kaçınılmaz olan liberasyonla ilk faktör arasındaki çelişkiye dikkatinizi çekerim. Bir dolar resmi kurda 280 kuruştur. Oysa serbest borsada doların hakkı değeri 1020 lira arasında oynuyordu. Hal böyle olunca ithalat çok karlı bir hale gelmiş, ithalata müthiş bir hücum başlamıştı. Bunun sebebi doların bedava gibi satılması; sonucu, Türkiye'nin dövizsiz kalarak yoklukların başlamasıydı. Kendini yokluklarla gösteren ekonomik bunalımın başlaması ise siyasi hesaplaşmalara ve kavgalara mesnet teşkil ediyordu.

Yürüşen: Oysa liberasyona TPKKK kaldırılarak geçilseydi olaylar bu şekilde gelişmeyecekti; döviz fiyatı piyasanın kendi doğal şartları içinde oluşacak, takip eden üzücü olaylar olmayacaktı mı diyorsunuz.

Mermerci: Evet olmayacaktı. Zannediyorum ki, rahmetli Mehmet Ata Mermerci bunu çok iyi teşhis etmişti. Sürekli olarak TPKKK'nın yürürlükten kaldırılmasının lüzumu üstünde durmasının sebebi budur. Nitekim TPKKK'daki üç beş maddenin rahmetli Özal tarafından kaldırılmasından sonra ne oldu? Türkiye döviz boğuldu. Ne yazık ki biz, TPKKK'nın tahribatını fark etmedik, farkedemedik yahut fark etmezlikten geldik; belki de böyle yapmak işimize geldi. Ama bu tutumumuzun bedelini milletçe çok ağır ödedik. Tabii bununla sadece hazin Demokrat Parti tecrübesini kastetmiyorum. Sonraları milletçe sıkıntısını çektiğimiz benzer durumlar ve olaylar için de aynı şey geçerli.

Peki bu niye hep böyle oldu derseniz, konuşmamıza biraz espri, biraz neşe katacak

bir benzetmeyle açıklamaya çalışayım. Efendim bunun bir sebebi de çok meşhur politikacılarımızın hep övülerek söz edilen vizyonları. Çünkü bu zeki insanların vizyonları ters. Yani siyasetçilerimizde totoda on üç tutturamama kabiliyeti var. Tasavvur edin ki, bir adam yıllarca kolonlar dolusu toto oynuyor ve buna rağmen bir türlü on üçü yakalayamıyor. Doğrusu, bu biçimde oynayıp da on üç tutturmak ne kadar zorsa, on üç tutturamamak da o kadar zordur. İşte durum belki de bu kadar basit: vizyon var olmasına var belki politikacılarımızda, ama, ters bir vizyon bu.

Konuya tekrar ciddi biçimde dönersek, efendim, serbest yahut diğer isimleriyle açık veya liberal ekonomi aslında birbirleriyle ilgili halkaların eksiksiz toplamından meydana gelir. Az önce sözünü ettiğimiz siyasi hürriyetlerin sadece teoride kalmayıp var olduklarını ve pratiğe geçirildiklerini ispat eden şey açık ekonomidir. Bundan dolayı siyasi hürriyetlerle iktisadi hürriyetleri birbirlerinden ayırmak hem mahzurludur, hem de yanlış. Zannediyorum bu tasrihten sonra serbest/açık/ liberal ekonominin nasıl ve nerelerde ortaya çıkmasının mümkün olduğunu ortaya koyabiliriz.

Yürüşen: *Sanıyorum değerli tarihimiz sayın Cemal Kutay'la yapıp "Meydan Sohbeti" adıyla bir kitap olarak Türk okuruna sunduğunuz uzun söyleşide tanımladığınız çerçeveyi takdir edeceksiniz.*

Mermerci: Evet. Açık ekonomi tam olarak siyasi, ekonomik ve hukuki kurallar halinde, bürokrasi ve adalet mekanizması düzgün ve süratle işleyen ; devletin ekonomik sektör olarak faaliyetinin çok az olduğu ve ancak hayati konulara inhisar ettiği; kurumlar ve gelir vergileri maksimum yüzde yirmiyi geçmeyen; enflasyon oranı sifıra yaklaşmış veya bu oran yüksekse malmeta gibi kıymetlerin her yıl yeniden değerlendirildiği; gümrük oranlarını damping fonu dışında çok düşük olduğu; iç piyasada hammaddelerle, P.T.T. hizmetleri, elektrik, yakıt fiyatlarının monopol fiyatları

olmadığı ülkelerde mümkün olabilir. Bunlara aynı kurallar dahilinde, deniz ve hava limanlarının, altyapı hizmetlerinin yeterli olmasını; yaş sebze, meyve, et gibi çabuk bozulabilen maddeleri iç ve dış pazarlara kayıtsız kuyutsuz satılabilmesini; ülke içindeki veya dışındaki sermayenin eğitim de dahil çeşitli yatırımlarının ve faaliyetlerinin bazı ana kriterler dışında tamamen serbest olmasını; demokrasinin disiplin olmadan, yani kurallara dayanmadan mümkün olmayacağını bilmesini de eklememiz gerekir.

Bu çerçeve, zannediyorum, liberal ekonominin, az önce sözünü ettiğimiz anlamda, disiplin sınırlarını ve prensiplerini aşmadan, değişen şartların önünde giden, hatta bir bakıma bu şartları yaratan ülkelerin refahlarının ve gelişmişliklerinin kaynağı olduğunu göstermektedir. Böylece konunun Türkiye için pratik bakımdan, hem geçmişte, hem günümüzde ve hem de gelecekte neden büyük bir önem taşıdığı ortaya çıkmaktadır: Bir bakıma özgürlük, mutluluk, uygarlık olan bu kaynaktan bizim de payımızı almamız gerekmektedir.

Yürüşen: *Sanıyorum artık birbiriyle ilgili halkaların toplamından oluştuğunu belirttiğiniz liberal ekonominin, yani piyasa ekonomisinin bazı iktisadi halkalarına gelebiliriz. Bunlar sermaye piyasası olabilir, tarım borsaları olabilir, düşük vergilendirme olabilir. Ancak bu halkaların sağlam bir zincir meydana getirebilmeleri, herşeyden önce enflasyon probleminin çözümlenmesine bağlı görünmektedir. Çünkü enflasyon Türkiye örneğinde olduğu gibi bu halkalar arasındaki bağları son derece zayıflatmakta; sonuçta enflasyonun yarattığı tahribatın sorumlusu piyasa ekonomisiymiş gibi gösterilmek istenmektedir. Bu konuda sizin düşünceleriniz nelerdir?*

Mermerci: Efendim enflasyon tıpkı sağa sola rastgele dönen bir bıçak gibi. Zaten onun verdiği büyük zararlar da, yarattığı muhtemel tehlikeler de hep bu özelliğinden kaynaklanıyor. Enflasyonun kime vuracağı belli değil; bu bü-

tünüyle tesadüflere bağlı. Siz tesadüfen "x" malını almışsınızdır da size vurmamıştır. Ama "y" malını satmışsanız vurmıştır. Çok verilen bir örnektir: Bir kimseden elli bin lira borç alıp da bunu ödemezseniz bu kanunen bir suçtur. Borcumuzu ödememiz lazım. Aynı şekilde yüz bin lirayı bir kimsenin cebinden zorla alırsanız bu gasp olur. Bu suçun da ağır bir cezası vardır. Bakın halbuki şimdi kimlerin paraları alınıyor. Hiçbir yaptırım, hiçbir cezası yok.

Yürüşen: *Evet, rahmetli Mehmet Mermerci'nin yazdığı mektuplarda sürekli vurguladığı bir husus bu. Enflasyonist politikalar sonucu devletin karşılıksız para basmasını en sert ifadelerle eleştiriyor. Vatandaşlar için suç olan bir şey devlet için de niçin suç sayılmasını ki sorusunu cevabını da içerecek bir şekilde soruyor.*

Mermerci: Doğru, sıradan insanlar para bastığında, derdi rahmetli ağabeyim, kalpazanlık oluyor ama devlet karşılıksız para basarsa bu kalpazanlık olmuyor. Serbest ekonominin sözünü ettiğiniz halkalarına gelince. Efendim, rahmetli ağabeyim Mehmet Ata Mermerci bunlar üstünde çok durmuş, özellikle Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu ve Sermaye Piyasası Kanunu ile ilgili çok sayıda yazı yazmıştı. Onun bu yazıları New York, Tokyo, Londra gibi dünya para piyasalarında hareketleri ve kararları son derece etkili olan borsaları çok iyi incelemiş olmasının bir ürünüydü. Bu mevzua ilişkin olarak vardığı hükümler, bunların işleyiş mekanizmalarını, kurallarını, ölçülerini çok iyi bilmenin yanında, gerek bu yapılar içinde, gerekse bizde kurulan, kurulmaya çalışılan muadilleri içinde karar alma pozisyonunda olan makamları ve kişileri felsefeleriyle tanımış olmasından kaynaklanan tarafsız tahminlerdi. TPKKK'da dört beş maddenin kaldırılmasıyla ortaya çıkan döviz rahatlaması bile onun ne kadar haklı olduğunu gösterdi.

Ben de sermaye piyasası konusunda temel düşüncelerimi aktarmaya çalışacağım. Önce bir endişemi belirtiyim. Endişem, borsalarda hak-

sız denebilecek uygulamalarla aslında normal prosedür üzerinde faaliyet gösterdiği takdirde bilhassa küçük tasarruf sahipleri için gelir ve güzel bir meşgale olabilecek mevzuun tahrip edilme ihtimalidir. Yani endekslerde suni yükselişler, düşüşler.. Daha doğru bir ifadeyle, yükseltmeler düşürmeler. Dünyada bu gibi problemlere çareler getirilmiştir. Bizdeyse benzer yeniliklerden önce ekseriyetle bunların alavere dalavereleri geliyor.

Buna ek olarak, senelerdir süren enflasyon rakamların değerlerini alt üst etmiştir. Bu sebeple, borsada kote edilen kuruluşların hakiki değerlerinin ve patrimuanlarının eskertiz firmaları tarafından tesbit edilmesi gerekir. Borsanın kurulması zorunluydu ve bu zorunluluk zamanında yerine getirilmiştir.

Kanaatimce konuyu halka çok iyi bir şekilde ve gerçek yapısıyla tanıtıp anlatmakta fayda vardır. Bu safhaları geçirmiş ülkelerin deneyimlerinden de faydalanmamız icap etmektedir. Bu arada kurumlar vergisi indirildiğinde dış ülkelere büyük kaynakların akması beklenebilir. Yine sermaye piyasasına akra-ba bir konu da büyük önem taşımaktadır. Bu konu, tarım ürünleri borsalarının üretim yerlerinde yeterli sayıda kurulmasıdır. Sonuç olarak, serbest ekonominin birbiriyle ilgili halkaların toplamından meydana geldiğini biliyoruz. Kuralları içinde tamamen serbest borsa, sermaye piyasasının vazgeçilmez halkalarından biridir ve iyi işleyişi hepimizi mutlu edecektir.

Yürüşen: *Sayın Mermerci, enflasyonun Türk ekonomisinde yarattığı tahribat çok açık. Ancak, sanıyorum, enflasyon bir sebep değil bir sonuç: tıpkı üretim azlığımız ve verimsizliğimiz gibi, piyasa ekonomisinin, sizin ifadenizle açık yahut serbest ekonominin kendi doğal kanunları uygun olarak kendi mecrasında akmasına engel olunmasının bir sonucu. Tabii engellerin, yani sebeplerin gerisinde de devletin piyasayı manipüle etmesini meşru gören bir zihniyet yatıyor; bu zihniyet yüzlerce yılda şe-*

killenmiş bir kültürel dokudan besleniyor. Bu zihniyet, özünde, yüzlerce yıllık Osmanlı yönetim geleneğinden tevarüs eden bir anlayışın neticesi olarak, kendini devletin asıl sahibi sanan, sürekli genişleyip yayılmaya meyyal bir sınıfın, bürokrasinin bir ürünü. Rahmetli kardeşinizin en çok karşı çıktığı şeylerin başında ancak "kapalı ekonomi"lerde Türkiye'deki gibi belirleyici bir rol yüklenebilecek bürokrasinin genişleyip yayılmasının bir türlü önüne geçilmemesi, geçilmek istenmemesi geliyordu sanırım. Çünkü bu doğrudan doğruya verimlilik daha doğrusu verimsizlik problemimizle ilgiliydi. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz? Açık ekonomiye geçmemizi engelleyen başka sebepler nelerdir?

Mermerci: Efendim, rahmetli ağabeyim sizin de belirttiğiniz gibi kapalı ekonomi ile açık rejimin birarada yürümeyeceği hakikatini çeşitli vesilelerle devamlı bir şekilde belirtirdi. Tabii bu hakikati ısrarla ifade etmekte de bana göre son derece haklıydı. Açık ekonomi neyi getiriyor? Açık ekonomi, hele kapalı ekonomiden bir geçiş yaptıysanız, devletin hantallığını ortaya çıkarıyor. Bakın ben çok yakın bir süre önce Arjantin'deydim. Arjantin, birkaç sene evveline kadar kapalı bir ekonomi anlayışının bedelini yüzde binleri aşan bir enflasyonla ve Arjantin parasının inanılmaz değer kaybıyla ödeyen ve halkı ağır ekonomik sıkıntılar içinde bunalan bir ülkeydi. Oysa şimdi kapalı ekonomiden açık ekonomiye kararlı bir şekilde geçme doğrultusundaki uygulamalar meyvelerini vermiş. Çok hayret ettim. Fiilen görsem okusaydım bile inanmazdım. Arjantin para birimi dolar kadar itibarlı. İnsanlar doları tercih etmiyor. Ne taksi şoförü, ne mağaza sahibi dolarla ödeme yapmanızı kabul ediyor. Bana orda Arjantin parası var, onu ver diyor. Aynı durum Brezilya için de geçerli. Eğer bu ülkeler açık ekonomi konusundaki kararlılıklarını sürdürürlerse ekonomilerini istikrarlı bir gelişme çizgisi üzerine oturtacaklardır. Bu örnekler açık ekonomiye geçmenin faydalarını ortaya koyuyor. Bunları insanlarımıza açıklıkla

anlatmalıyız.

Tabii bu konuda çok iyi anlamamız gereken bir husus var: Bu husus, ekonominin fizik/kimya anlamında bir bilim olmadığı hususudur. Matematik, fizik, kimya kendi yöntemleri içinde ispat edilebilir ilimlerdir. Oysa ekonomi öyle değildir. Ekonomi bu disiplinlerin olduğu anlamda ilim olsaydı ekonominin kapsamı içine giren konularda birbirinin tam tersi görüşler iddia eden ve hâlâ da etmeye devam eden şahıslar olmazdı. Dolayısıyla ekonomi bir ihtisas meselesi değildir. Bakın, bu yüzden, Türkiye'de benim en çok korktuğum kimseler ekonomi profesörleridir. Çok korkarım onlardan. Niye korkarım? Tecrübelerimizden ötürü elbet. Askeri idare dönemlerini hatırlayın. Bizim ordumuz ihtisasa başlangıçtan beri büyük kıymet verir. Bin yıllık geleneği vardır bunun ve bu bakımdan bir kurum olarak çok değerlidir ordumuz. Dikkat ederseniz, her ihtilalde üniversite hocalarını yönetim kademelerinde etkili yerlere getirmiştir. Birdenbire profesör olmak, profesörlük öne çıkmıştır. Ekonomi alanında da aynı şey olmuştur: Nihat Erim'i, Atilla Karaosmanoğlu'nu hatırlayalım. Fakat az önce temas ettiğim gibi, ekonomi asla bir ihtisas meselesi değil ki. Eğer olsaydı, iktisaden başı sıkışan her ülke dünyanın en büyük ekonomistlerini en büyük paralarla transfer eder, bunalımdan onların rehberliğinde çıkardı. Aynı durum Türkiye için de geçerli tabii. Mesela bir Alman ekonomisti Türkiye'ye getirip ekonominin yönetimini teslim etseniz Türkiye'yi batırır.

Diyeceğim şu ki, bir kimsenin ekonomik faaliyetler içinde yer alan kurumların, kuruluşların işleyiş mekanizmalarını ve binlerce yıl tecrübeyle kendiliğinden oluşmuş kuralları, bu alandaki kanunları bilmesi ve bunları genç kuşaklara öğretmesi onun ekonomiyi iyi yönetmesini garanti etmez. Daha açık ifadeyle, ekonominin kendisiyle sözünü ettiğim çerçeve içinde ekonomi bilimi aynı şeyler değildir. Bunların birbirinden farklı bir şekilde değerlendirilmesi gerekir. Nitekim, Türk ekonomisinin

önünü açan, rahatlatan kararları icraata koyan rahmetli Turgut Özal ekonomist değildi. Çünkü o büyük ölçüde ekonomi pratiğinin içinden, tatbikatten geliyordu.

Yürüşen : *Bu söyleşi için size çok teşekkür ediyoruz. Umarım bu Mehmet Ata Mermerci'nin yeniden gerçek anlamda hatırlanmasının yanısıra, onun yaşadığımız ağır bunalımdan çıkış yolu olabilecek ve tutarlı bir fikri zemin üstünde bina ettiği çözümlerinin üstünde hakikaten durulmasına da vesile olur. Sizin, rahmetli ağabeyinizin en yakını ve fikirdaşı olarak belirtmek istediğiniz bir husus?*

Mermerci : Şimdi bakın. Herkes soruların çözümünü devletten bekliyor; devlete hücum ediyor. Herkes "devlet, devlet" diyor. Yani herşeyi devlet yapsın. Ben asla devlet tümüyle ortadan kalksın demiyorum, dev-

let elbette önemlidir; ama devletin küçülmesi aslında onun güçlenmesi, asıl fonksiyonlarını - adalet gibi- layıkıyla yerine getirmesi demektir. Devletin küçülmesi demek, fertlerin önünün açılarak milletin zenginleşip güçlenmesi demektir.

Lütfen şöyle bir düşünelim: Herkes sevdiği meslekte olsaydı bu ülkede herşey değişik olmaz mıydı? Mutluluk ve gerçek yaratıcılık insanın yeteneklerini kullanabileceği yerde bulunmasıdır. Ama eğitimde özel girişimin önünü tıkayarak, genç insanlarımızın meslek seçimini bir tür talih oyununa çevirdiğimiz için biz maalesef hiç de öyle değiliz, değil mi?

Ben de bu söyleşinin rahmetli ağabeyimin büyük bir vuzuhla ifade ettiği fikirlerinin tekrar tartışılmasına vesile olmasını temenni ediyor, *Liberal Düşünce*'ye bu hizmeti dolayısıyla teşekkürlerimi sunuyorum.